

Információs szükségletek, információs hátrányok, esélyegyenlőség

Péterfi Rita – Vidra Szabó Ferenc

Mottó: „Az a baj, hogy az ember akkor informálódik, amikor már ott a probléma; mert a döntést sajnos mi is azelőtt hoztuk meg, mielőtt tisztában lettünk volna a lehetőségeinkkel.”

(Sz. Gabriella, Solymár)

Bevezető

Miközben Magyarországon 1998 és 2000 között 300 ezerről 715 ezerre nőtt az internethasználók száma, és 2002-ben már a számítógéppel rendelkező háztartások egyharmadának volt internet-hozzáférése, tudnunk kell, hogy ez még mindig csak a magyar háztartások 9%-át jelenti.

Az internethasználók településtípus szerinti megoszlását a nagyvárosok túlsúlya jellemzi: 50%-uk Budapesten, 30%-uk pedig más nagyvárosokban, illetve megyeszékhelyeken él. Hazánk lakosságának

megközelítőleg 10%-a ezer főnél kisebb településen, több mint 30%-a pedig ezer és tízezer fő közötti településen él. Tehát az egyébként is hátránnyal rendelkezők az információtechnológiai eszközökkel való ellátottság szempontjából is hátránnyal bírnak.

Éppen ezen települések közhasznú információinak elektronikus úton való elérése érdekében nyújtott be az Országos Széchényi Könyvtár – Könyvtári Intézet, az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézete (MTA SZTAKI) és a törökbálinti Volf György Városi Könyvtár közös IKTA* pályáza-

* IKTA = Információs és Kommunikációs Technológiai Alkalmazások

tot. A pályázat célja egy olyan webportál létrehozása volt, amely az érintettek mindennapi eligazodását, információs igényeinek kielégítését szolgálja. A Könyvtári Intézet munkatársai olyan háttér tanulmány megírására vállalkoztak, amely a SZTAKI számítógépes fejlesztő munkájának alapját, kiinduló pontját képezte. Az információs igények felderítése érdekében félig strukturált interjúkat készítettünk, majd tartalomelemzéssel jutottunk el a számunkra releváns információkhoz.

Az elkészült tanulmány egyrészt tartalmazza az érintett csoportok által leggyakrabban említett, a mindennapi boldogulásukhoz, eligazodásukhoz leginkább szükséges, manifesztálódott és látens igények összegzését, másrészt egy tematikus linkajánlót, amely konkrét internetes honlapok listájával segíti a programozókat. A SZTAKI a települési könyvtárak rendelkezésére bocsát egy honlapszerkesztő programot is, amellyel a helyben megjelenő legfontosabb információk tehetőek hozzáférhetővé az adott közösség tagjai számára. Hipotézisünk szerint a kistélepüléseken élők olyan speciális információs igényekkel rendelkeznek, amelyek markánsan különböznek például a nagyvárosokban élőkétől. Dolgozatunk kifejezetten azokat az információs forrásokat tartalmazza, amelyek az ő igényeiket elégítik ki. Jelen írás az elkészült tanulmány első részét ismerteti.

Általános tapasztalatok

Módszerek, mintaválasztás

Dolgozatunk azoknak az interjúknak az elemzésére épül, melyeket 100 személlyel készítettünk 2002 végén. A helyszínek kiválasztásakor az apró települések túlsúlyára törekedtünk, valamint arra, hogy lehetőleg lefedjük Magyarország valamennyi régióját. Tíz megyében, 27 településen jártunk. A legtöbb interjú (31) Heves megyében készült, tíznél

több beszélgetést folytattunk Nógrád, Veszprém és Csongrád megyében is, valamint készültek interjúk Baranya, Győr-Moson, Pest, Hajdú, Vas és Fejér megyében is.

Az interjúkat a Könyvtári Intézet munkatársai készítették: *Fehér Miklós*, könyvtáros; *Kasza Irma*, informatikus-könyvtáros; *Mihály Alíz*, szociológus; *Nagy Attila*, szociológus, pszichológus; *Péterfi Rita*, könyvtáros, szociológus; *Vidra Szabó Ferenc*, szociológus. A vizsgálat felderítő jellegét figyelembe véve, úgynevezett félig strukturált interjúkat készítettünk, amelyeket magnetofonnal rögzítettünk, majd a beszélgetéseket szó szerint legépeztük, és a legfontosabb információkhoz való hozzájutás érdekében tartalomelemzést végeztünk. A megkérdezettek a társadalmi aktivitásuk szerint négy alcsoportba soroltuk: tanulók, hivatásos kultúraközvetítők, egyéb aktív dolgozók, inaktívak.

Először mindegyik helyszínen azokat a személyeket kerestük meg, akik bővebb információkkal rendelkeznek a település egészéről, a lakosság összetételéről, a környék munkalehetőségeiről, az infrastrukturális ellátottságról, a település kulturális jellemzőiről stb. Ezek a kulcsszemélyek általában könyvtárosok, pedagógusok, népművelők, önkormányzati tisztségviselők voltak, de hasonló módon szereztünk információkat a sokat tapasztalt idős emberektől, vagy a települést jól ismerő egyéb személyektől is. Ha lehetőség nyílt rá, megkértük az interjúalanyokat, hogy ne csak a saját információhasználati szokásairól beszéljenek, hanem számoljanak be azokról a személyekről (például családtagok, szomszédok, munkatársak, tanítványok stb.), akiket jól ismernek. Ezzel a módszerrel sikerült az információgyűjtés volumenét megsokszorozni. Az interjúalanyok kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy lehetőleg a helyi társadalom valamennyi rétegét reprezentálják. A kiválasztásban nagy segítséget nyújtottak a már említett kulcsszemélyek, akiknek a véleményére alapvetően támaszkodtunk, vállalva ezzel a szubjektivitás esetleges

torzító hatását is. Célunk ugyanis nem az extenzív adatgyűjtés volt, nem is törekedhettünk arra, hogy a mintánk reprezentatív legyen, hanem minél mélyebb, minél árnyaltabb képet szerettünk volna kapni az általunk vizsgált témáról. Ezzel a módszerrel kívántuk tompítani azt a gátló tényezőt is, amely szerint a megcélzott populáció általában nehezen tudja artikulálni a valós információs szükségletét.

A minta kiválasztásakor nem határoztunk meg előzetes kvótát, a kapott eredmény láttán mégis megállapíthatjuk, hogy alapvető célunk, a sokszínűség, jól érvényesült. A megkérdezett száz személyből 42 férfit és 58 nőt találunk, 25-en 26 évnél fiatalabbak, 37-en tartoznak a 26–40 éves korosztályba, 32-en a 41–60 évesek közé, és 6 fő idősebb 60 évesnél.

Hasonlóképpen jól szóródnak az adatok a foglalkozás és a legmagasabb iskolai végzettség szempontjából. A megkérdezettek közül 7 fő végzett 8 általános iskolát, vagy kevesebbet, 10 fő szerzett szakmunkás végzettséget, 28-an végeztek középiskolát, felsőfokú diplomával pedig 33-an rendelkeznek. A megkérdezettek közül 7 fő jelenleg középiskolában tanul, 6 fő pedig felsőoktatási intézetben. Az általános iskolai végzettséggel, illetve szakmunkás képesítéssel rendelkezők zöme (11 fő) inaktív státuszú: nyugdíjas, gyesen lévő, munkanélküli, háztartásbeli. A középiskolai végzettségűek között is meglehetősen sok nyugdíjast és rokkant nyugdíjast találunk (8 fő), az aktív dolgozók foglalkozása viszont széles spektrumot ölel fel, hiszen van közöttük művezető, teleház vezető, titkárnő, ügyintéző, ápolónő, élelmezésvezető, keramikus, méhész, mentős, nyomdász, operátor, szakács. A felsőfokú végzettségűek között a könyvtárosok (12 fő) és a pedagógusok (5 fő) dominálnak, de közöttük is találunk nyugdíjast, munkanélkülit csakúgy, mint informatikust, védőnőt, óvónőt, erdőmérnököt, filozófust, menedzsert és minőségügyi vezetőt.

Az elemzés megkönnyítése érdekében mintánkat négy alcsoportra bontottuk. A *tanulók* közé a nappali tagozatos középiskolásokat, főiskolásokat és

egyetemistákat soroltuk, a levelező vagy esti tagozatos hallgatókat pedig a főtevékenységüknek számító foglalkozásuk szerint osztottuk be a megfelelő helyre. A *kultúraközvetítők* közé azok az aktív foglalkozásúak kerültek, akik hivatásszerűen közvetítik a kultúrát: könyvtárosok, pedagógusok, informatikusok, népművelők, óvónők, teleház vezetők. Azért tartottuk szükségesnek kiemelni őket a többi aktív foglalkozásúak közül, mert az ő szerepük mindenképpen különösen fontos. Értékrendjükkel, attitűdjükkel fokozottan hatnak a szűkebb vagy tágabb környezetükre, befolyásolják környezetük tagjait. Az egyéb aktív dolgozókat a *dolgozó* kategóriába soroltuk, végül az *inaktív*ak közé kerültek mindazok, akiknek jelenleg nincs aktív foglalkozásuk, és nem vesznek részt nappali tagozatú képzésben: nyugdíjasok, rokkant nyugdíjasok, gyesen lévők, munkanélküliek, háztartásbeliek. Mintánkban a tanulók 13 fővel képviseltetik magukat, a kultúraközvetítők vannak a legtöbben: 36-an, az egyéb dolgozók 29-en vannak, végül az inaktív csoportba 22 személy került.

Érdeklődés, elfoglaltság

Az információs igényt a foglalkozás és az iskolai végzettség mellett leginkább az egyén érdeklődése, elfoglaltsága, szabadidő-felhasználása határozza meg. Az elkészült interjúkban minderre vonatkozólag gazdag forrásanyagot találunk. Amikor sorra vettük az érdeklődési kör és az elfoglaltság összetevőit, arra a következtetésre jutottunk, hogy nem érdemes élesen elválasztani egymástól azokat a tevékenységeket, amelyek a munkával, a tanulóval vagy a szabadidős elfoglaltsággal kapcsolatosak, hiszen legtöbbször maguk az érintettek sem különböztetik meg azokat, és nincs is értelme a megkülönböztetésnek. Nehéz eldönteni például, hogy a gyesen lévő anyuka, amikor a gyerekével játszik, akkor szabadidős tevékenységet folytat-e, vagy pedig főtevékenységét végzi. Gyakran mosódik össze

a hobbi és a munka más esetekben is: vajon hová sorolható be a méhész tevékenysége, amikor hetekre elvonul mézet gyűjteni, hiszen mindez egyaránt felfogható munkának, szabadidős tevékenységnek, sőt bizonyos szempontból nyaralásnak is. Témánk szempontjából nincs is szükség a megkülönböztetésre, hiszen nem az érdeklődés forrását vizsgáljuk, hanem az érdeklődés tartalmát, vagyis arra vagyunk kíváncsiak, hogy az egyes tevékenységi formákhoz miféle információk rendelkeznek hozzá. Nehezebbé a szétválasztást az a tény is, hogy a beszélgetések során egyes személyek meglehetősen színesen számoltak be a munkájuk tartalmáról: részletesen elmondták, miből áll a munkatevékenységük, míg mások szinte semmit nem mondtak erről. Az ismertebb foglalkozások esetében persze nem nehéz kitalálni, hogy miből áll a pedagógus vagy a könyvtáros munkája, azonban valamivel nehezebb helyzetbe kerülnénk, ha kevésbé ismert szakmáról lenne szó, például nehéz meghatározni, mivel foglalkozik a filozófus, a körjegyző vagy a művezető.

A tevékenységek említési sorrendjében az olvasás, a gyermeknevelés, a televíziózás, az utazás, a kirándulás, a baráti együttlét, a kertészkedés és a házimunka vezet. Az olvasást furcsa módon elsősorban a dolgozók és az inaktívak csoportja említette, a kultúráközvetítők között mindössze három említés fordul elő, míg a tanulók között egy! A gyermeknevelés, gyerekekkel való foglalkozás leginkább az inaktívakra jellemző – a gyesen lévő kismamák és a nagyszülők jóvoltából. A televíziózás egyaránt 4–5%-nyi mértékben található meg a dolgozók között, az inaktívak között és a tanulók esetében is, a kultúráközvetítők viszont mintha kevesebbet televízióznának (vagy kevésbé vallanak be), hiszen mindössze két fő tett említést erről. A kultúráközvetítők között az utazás, a nyaralás a vezető tevékenység, míg az inaktívak alig tesznek erről említést. Ugyanez figyelhető meg a kirándulás esetében is: a tanulók elfoglaltságai között 7%-ot tesz ki ez az elfoglaltság, a kultúráközvetítők említései között 6%-ot, a

dolgozók között 5 százalékot, az inaktívak csoportjában viszont csak 2%-ot. A baráti együttlét szintén a tanulók között szerepel a legmagasabb arányban, egyben az ő csoportjukban ez a leggyakrabban említett tevékenység is. A kertészkedés az inaktívak és a tanulók között a leggyakoribb, míg a háztartási munkákról az inaktívak mellett a dolgozók tesznek említést.

Az interjúkból kiolvasható adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a mintánkba került, zömében aprófalvas településeken élő személyek érdeklődési köre, szabadidős elfoglaltsága alig különbözik az átlagos hazai elfoglaltsági struktúrától: főleg olvasással, televíziózással, baráti együttléttel telnek a napok, közben nevelik a gyermekeket, utazgatnak, kirándulgatnak, kertészkednek. Akkor sem ér bennünket különösebb meglepetés, ha az egyéb, kevésbé gyakori elfoglaltságokat vesszük szemügyre. Az állatokkal való foglalatosság, a családi együttlét és a vendégség mellett megtaláljuk a testmozgás iránti igényt, a moziba, színházba és múzeumba járást, a könyvtárlátogatást, az újságolvasást, a fotózást, a nyelvtanulást, vagy az érdeklődést a politika, a tudományok iránt, esetleg a zenélést, az amatőr művészkedést, az imaközösségben való részvételt.

A felkeresett személyek válaszai alapján felmerülhet a kérdés, hogy vajon érdemes-e kiemelten foglalkozni az aprófalvas települések lakóival, hiszen zömében a közeli vagy távolabbi városokban tanulnak, és dolgoznak, vagyis aktív személyes kapcsolatuk van az urbanizációval. Az elfoglaltságok sokszínűsége ugyanúgy jellemző az inaktív személyek táborára is, akik nyugdíjasként vagy gyesen lévőként – a domináns házimunka végzése és gyermeknevelés mellett – szintén járnak színházba, vendégségbe, könyvtárba, olvasnak újságot, foglalkoznak kézművességgel, részt vesznek imaközösségben, eljárnak zárandokutakra, de találunk közöttük olyan személyt is, aki asszonykórusnak a tagja, aki méhészkedik, aki rajzol, vagy aki különösen érdeklődik az úrkutatás iránt.

A tevékenységek sokszínűsége indokoltá teszi az információk sokszínűségéhez való hozzáférés szükségességét. Az aprófalvas településen élők hátrányos helyzete nem a világtól való elzárkózást jelenti, hanem az egyes tevékenységekhez szükséges információk nehezebb áramlását, illetve annak a felismerését, hogy léteznek, elérhetőek ezek a bizonyos információk. A falun élő nyugdíjas néni életének ugyanolyan természetes velejárója például a színházba járás, mint városi társainak, azzal a különbséggel, hogy hozzá nehezebben jutnak el az ezzel kapcsolatos információk (mellesleg ő maga is nehezebben jut el a színházba).

Számítógép-ellátottság, számítógéphasználat

A vizsgálatba bevont személyek csaknem felének (47 főnek) van lehetősége arra, hogy otthon, az iskolában vagy a munkahelyén számítógépet használjon. A hozzáférhetőséget leginkább a munkahely biztosítja: a megkérdezettek közül 30 személy használna a munkahelyén számítógépet. Csaknem ugyanilyen magas azoknak az aránya is (25 fő), akiknek otthon van számítógépük, míg az iskolában 7 személynek van lehetősége géphasználatra. A számítógépes és az internetes hozzáférési lehetőségek vizsgálatakor csak az otthoni, a munkahelyi vagy az iskolai lehetőségeket vettük figyelembe, és kihagytuk az egyéb helyszíneket (például: könyvtár, barátok, rokonok stb.). Mindezzel a rendszeres hozzáférési lehetőségeket akartuk kiemelni, és ki akartuk zárni az egyéb, esetleges alkalmakat.

A hivatásos kultúraközvetítők csaknem fele számolt be arról, hogy a munkahelyén vagy a lakásán van számítógép. Ezt az arányt ugyancsak alacsonynak tekintjük, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy mindössze három személynek van otthon számítógépe, otthoni internetes hozzáférése pedig csupán kettőnek. Nehezen tudjuk elképzelni, hogy korszerű módon lehet tanítani, könyvtárt vagy művelő-

desi házat vezetni rendszeres elektronikus információs forrás nélkül. A hátrányos helyzet tehát ebből a szempontból is hatványozódik, hiszen a vizsgált települések zöme hátrányos helyzetű, távol esik a nagy, országos fejlesztésektől, nehezen megközelíthető, elzárt település. A kulturális élet irányítóinak nem lenne szabad meglegedniük az információk hagyományos módszerű begyűjtésével.

Az egyéb területen dolgozók 29 fős csoportjának szintén csaknem a fele (15 fő) használja rendszeresen a számítógépet, ebből 7 főnek otthon is van gépe – tehát ilyen szempontból előnyösebb helyzetben vannak, mint kultúraközvetítő társaik.

A legintenzívebb számítógép-használók a tanulók: a 13 megkérdezettből mindössze hárman számoltak be arról, hogy sem az iskolában, sem pedig otthon nem áll rendelkezésükre számítógép.

A számítógép-ellátottsággal lényegében egyenesen arányos az internet-hozzáférés is: az inaktívak közül senkinek nincs ilyen hozzáférése, a 36 kultúraközvetítő közül 15-nek, a 29 egyéb dolgozó közül 8-nak, míg a 13 tanuló közül is 8-nak van lehetősége a rendszeres internethasználatra.

A számítógépes és internetes ellátottság nem jelent egyben valódi, rendszeres használatot, különösen nem jelenti az elektronikus információszerzést. A számítógép-használók egyharmada általában a munkájához használja a gépet, de jelentős a játék aránya, és a szövegszerkesztés is. A játék különösen a tanulók körében népszerű, de az inaktívak is főleg ezt a tevékenységet jelölték meg. Az internetet a megkérdezettek 11%-a levelezésre használja, 9%-a munkához általában, 5% pedig pályázati lehetőségek felkutatása céljából.

Információs szükséglet

A beszélgetések során direkt és indirekt módon próbáltuk megtudni a vizsgálatba bevont személyektől, hogy milyen információkra van, vagy milyen információkra lenne szükségük. A kapott ered-

mény tehát magán viseli a befolyásolásból adódó torzulás lehetőségét is, az interjút készítő ugyanis leginkább a saját elképzeléseiből indul ki, amikor megkérdezi például, hogy szoktak-e orvoshoz járni, vagy utaznak-e vonattal és ezzel kapcsolatban szükségük van-e menetrendre. Ennek ellenére az összegyűjtött adatok jól tükrözik azt a széles körű információs igényt, amelyre a megkérdezetteknek szükségük van, illetve szükségük lehet.

A tanulók között igen erős az igény a tanuláshoz kapcsolódó információk, valamint a továbbtanulással és a munkalehetőségekkel kapcsolatos témák iránt, valamint a különböző programlehetőségek iránt (koncert, mozi, szórakozás, diszkó). Emellett igen erősen érdeklődnek bizonyos társadalmi kérdések iránt is: például környezetvédelem, családon belüli erőszak, munkanélküliség, romakérdés, drog, diákjogok. A kultúraközvetítők között kiemelkednek azok az igények, amelyek szorosan kötődnek a hivatásukhoz: pályázatok, hivatali ügyintézés, programszervezés, kapcsolattartás, jogszabályok, törvények, helyi információk, területfejlesztés, de természetesen nekik is szükségük van egyéb információkra, például az utazással, bevásárlással, gyermekneveléssel vagy a házvásárlással kapcsolatban. Az egyéb dolgozók szükségletei között figyelhető meg talán a legerősebb szóródás, hiszen az ő válaszaikat befolyásolja egyrészt a foglalkozások sokrétősége, másrészt a magánéleti, szabadidős igények tarkasága. A munkához kapcsolódó igények között szerepel például a továbbképzés, továbbtanulás, a pályázati lehetőségek, az értékesítés és piac kérdésköre, a piackutatás, a hivatali ügyintézés, a minőségbiztosítás, a nyilvántartások vezetése, a jogszabályok. A családdal kapcsolatban leginkább a következő témák fordulnak elő: bevásárlás, orvos, kórház, gyógyszerek, lakáskultúra, receptek, míg a szabadidős-elfoglaltságokkal kapcsolatban megemlíthetjük a programlehetőséget, a testmozgást, a gombászást vagy akár a hastáncot is. Az inaktív csoportja elsősorban a munkalehetősé-

gek, a segélyek, az értékesítés iránt érdeklődik, valamint fontos szerepet tölt be az életükben az orvossal, gyógyulással kapcsolatos kérdések köre csakúgy, mint a családdal, gyermekneveléssel és a második gazdasággal összefüggő témáké.

Az információszerzés módja

A megkérdezetteknek csaknem fele (a 100 személyből 45), amennyiben valamilyen információra van szüksége, használja az internetet. Ez a magas arány valószínűleg annak köszönhető, hogy a vizsgálat témája befolyásolta a mintába kerülés esélyét. Különösen magas az internethasználók aránya a tanulók körében: a 13 megkérdezettből 12 fő használja az internetet! Ugyancsak jelentős az internethasználat aránya a kultúraközvetítők között (a 36 megkérdezettből 20 fő), ugyanakkor a 22 inaktív személyből csupán 1 személy említi!

Az információforrások között második helyen az újság áll: összességében az információforrások 13 százalékát teszi ki, és érdemes megemlíteni, hogy ebből a szempontból nincs lényeges eltérés az egyes társadalmi csoportok között: ez az arány a tanulók között a legalacsonyabb (12%), és az inaktívak között a legmagasabb (16%), egyben az inaktívak csoportjában az újság áll a vezető helyen. Csaknem hasonló erősségű a személyes információgyűjtés (12%), azonban ebben az esetben már jelentős különbségek vannak az egyes csoportok között: legkevésbé van jelen a tanulók (8%) és a kultúraközvetítők (10%) csoportjában, és az átlagot meghaladó mértékben található meg a dolgozók, valamint az inaktívak (14–14%) között.

A három legfontosabb információforrás tehát az internet, az újság és a személyes kapcsolat. Ez a három forrás jelenti az összes elem csaknem felét (44%). A következő sávba tartozik a könyv, a könyvtár, a telefon, a televízió, az ismerős és a szórólap. Meglehetősen sokan (összesen 11 fő) jelentette ki, hogy saját élettapasztalatára támaszkodik,

ha valamire szüksége van! „Még a szüleimtől tanul-tam...!” „Kitalálom magamtól...!” – mondták többben is, főleg az inaktívák és a dolgozók közül. A könyvek információs lehetőségével leginkább a tanulók élnek (12%), ugyanakkor a könyvtár mint intézmény elsősorban az inaktívák számára fontos le-lőhely (10%), de sokan említik a dolgozók közül is (8%). Meglepő viszont, hogy a diákok és a kultúra-közvetítők közül meglepően kevés személynek jut eszébe a könyvtár, mint információt szolgáltató in-tézmény! Valószínűleg az a könyvtárszociológiából jól ismert jelenség köszön itt vissza, mely szerint a könyvtárhasználati szokások jelentősen átalakultak ugyan az utóbbi évtizedben, de a használókban élő könyvtárkép alig változott. Vagyis: másként hasz-nálják az emberek a könyvtárt, mint ahogyan véle-kednek róla!

Az információs források között meg kell még említe-ni a rádiót és a konferenciák, továbbképzések lehető-ségét (3–3 százalék) – mindkettőt főleg a dolgozók említik –, a többi lehetőség viszont teljesen eltörpül az eddigiek mögött: alig néhányan említik a plakátot, a teletextet, a kábeltévét, a szaknévsort.

A tanulók

A társadalmi aktivitás szempontjából létrehozott első csoportunkba a tanulók kerültek. 100 fős min-tánkból ők tizenhárman vannak; közülük is legtöb-ben középiskolások. Így „foglalkozásukat” tekintve a 16 fővel első helyen álló könyvtárosok után ők áll-nak a dobogó második fokán. Már létszámuk is je-lzi, hogy az internethasználók népes táborát alkot-ják, mondhatni a korosztály minden tagja valami-lyen formában találkozik számítógéppel. Súlyuk és a mintában való megjelenésük ezért bír ekkora je-lentőséggel.

Visszatérve a tanulói csoport összetételének vizsgá-latához, el kell mondani, hogy a középiskolásokon túl interjúalanyaink között volt még főiskolás, egye-

temista, és előzetes terveinkkel ellentétben egy álta-lános iskolás is.

A tanulói csoport tagjai közül a középiskolások azok, akiknek mindegyike vagy az iskolában, vagy otthon rendelkezik internet-hozzáféréssel. Érdekes, hogy főiskolás interjúalanyaink közül ketten is ar-ról számoltak be, hogy egyáltalán nem jutnak sem számítógéphez, sem internethez az otthoni vagy az iskolai közegben. Számukra az egyéb közösségi hoz-záférések jelentenek olyan lehetőséget, ahol élhet-nek a világháló nyújtotta lehetőségekkel. Ők vagy a könyvtárba, vagy a teleházba mennek, ha interne-tezni szeretnének.

A csoportok meghatározásánál talákoztunk a tanu-ló definíciójának problémájával. Mi magunk azt a felfogást követtük, mely szerint tanuló az a sze-mély, aki főfoglalkozásként űzi ezt a tevékenységet. Tehát azokról a személyekről a dolgozóknál te-szünk említést, akik ugyan folytatnak valamilyen tanulmányokat – akár közép, akár felső fokúakat –, de idejük döntő részét nem ez teszi ki, tehát főfog-lalkozásban munkahellyel rendelkeznek. Azonban érdemes szót ejteni az élethosszig tartó tanulás főbb ismérveiről, melynek értelmében egy bizo-nyos életkorra, az élet egy meghatározott szakaszá-ra kizárólagosan nem szűkíthető le a tanulás mint az életünket meghatározó tevékenység. Az OECD ál-tal megfogalmazott élethosszig tartó tanulás elve szerint a tanulási folyamatok az ember egész életét átszövik. A formális tanulási módok ugyanúgy hoz-zájárulnak a tanulási folyamathoz, mint az otthoni és a munkahelyi környezet, a közösségi élet és a tár-sadalmi folyamatok egésze. A „bölcstől a srig” elv szellemében a tanulást a teljes életpályán keresz-tül történő, egyetlen egész rendszernek kell tekinte-ni.

Ennek szellemében fejezetünk alapvetően a közép, illetve felsőfokú tanulmányokat folytatók megállá-pításaira épül, de ha más csoportok szereplői tanu-lással kapcsolatban álló gondolatokat fogalmaztak meg, ezekről is említést teszünk.

A tanulmányokhoz kapcsolódó számítógépes tevékenységek

A középiskolai tanulmányokat folytató 14–18 éves korosztály mindennapjait az iskolai tevékenységek rendszere határozza meg. Ma már minden ilyen korú diák kötelező tanulmányainak részét képezik a számítástechnikai ismeretek. Van, ahol az oktatás a számítógép elméleti megközelítéseire, a szövegszerkesztői ismeretek átadására szorítkozik, de van olyan jól felszerelt, az igényeket kielégíteni tudó, megfelelő számú hálózati csatlakozással rendelkező iskola is, ahol az előbbieken túl a világháló használatára vonatkozó tanulmányokat is folytatnak.

Azok, akik esetleg otthon rendelkeznek is számítógéppel, iskolai feladatok megoldásához, a szövegszerkesztőt általában nem használják. Ha mégis élnek ezzel a gép adta lehetőséggel, azt magán célra teszik. Az iskola egyelőre nem ad ilyen típusú feladatokat, mivel a háztartások nagyobb része mind a mai napig nem rendelkezik számítógéppel. De ez nem jelenti azt, hogy ne is használnák a gépet, hiszen úgy tapasztaltuk, hogy éppen ez a korosztály képezi a netizenek legintenzívebb felhasználói csoportját. Lássuk tehát milyen lehetőségekkel élnek a számítógépet illetően.

A főiskolások, egyetemisták számára nélkülözhetetlenek a tankönyvek, a kötelező irodalmat, valamint a szakirodalmat tartalmazó kötetek vagy szövegek. Régebben pusztán a könyv beszerzése, majd az annak fénymásolt változatához jutás volt a cél, de mára a digitalizált változathoz való hozzáférés, a letölthetőség válik egyre inkább meghatározó szemponttá. Sokan vannak, akik ha helyben nem jutnak hozzá a kívánt dokumentumhoz, elakadnak, s például azért nem élnek a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével, mert nem is tudnak róla. Az újonnan létrehozott MOKKA adatbázissal pedig az egyidejűleg több könyvtári katalógusban való keresés valósult meg, s érvényesül az egyszeri feldolgozás –

többszöri felhasználás elve. Vannak, akik nem ismerik azokat a lehetőségeket, amelyek teljes szövegekhez való hozzáférést jelentenek akár a Neumann-ház, akár a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) vagy más fórumok által.

A középiskolások a világháló segítségével tájékozódnak az egyes intézmények felvételi követelményeiről, a tantervi struktúráról, de mint az interjúkból kiderült, meglehetősen esetleges, hogy mely intézményeket találják meg. A felvételik után az interneten már akkor lekérhető az eredmények, mikor postai úton azt még nem kézbesítik az érintetteknek, illetve teszik közzé a felvételi ponthatárokat. Mind többen vannak már a középiskolákban is, akik nyelvvizsgázni mennek, s számukra ezek az eredmények is elérhetőek a világhálón.

A továbbtanulás kérdésének időszerűvé válásakor mind többen tudakozódnak a hazai lehetőségeken túl a külföldi intézmények felől. A hivatalos tájékoztatás mellett érdekes számukra a helyi jellegzetességekről való tájékozódás.

Hogy a számítógép, a számítástechnika vonzó elfoglaltság a fiatalok körében, jól jelzi, hogy szép számmal vannak olyanok, akik ilyen irányban kívánnak továbbtanulni, ezen a pályán kívánnak elhelyezkedni. Már az általános iskola elvégzése után mód van arra, hogy akár szoftveres, akár hardveres irányban szakosodjanak, és középszintű szakemberként helyezkedjenek el, vagy továbblépve folytassanak aztán felsőfokú tanulmányokat. Csábító számukra, hogy hobbijuk egyben munkájukká is válhat, s nem utolsó sorban meghatározó, hogy biztos megélhetést nyújtó diplomával kezdhetik pályájukat.

A felsőoktatási intézményekben egyre elterjedtebb gyakorlattá válik, hogy a vizsgákra való jelentkezés, a tantárgyak felvétele, vagy az érdemjegyekről való értesítés elektronikus úton történik, vagyis interneten keresztül intézik a hallgatók adminisztrációs ügyeit. De hiába a világháló nyújtotta lehetőség, ha az érintettek a közelében még közösségi

hozzáférés sincs. Az egyenlőtlenségek leküzdésének még most is vannak akadályai.

A tanulmányok befejezésével válik időszerűvé az elhelyezkedés, a munkavállalás kérdése; ilyenkor szoktak a különböző állásajánlatok után kutatni. Sokakban felmerül a távmunka vagy a további tanulmányok esetén a távoktatásban való részvétel gondolata.

A fiatalok eligazodását segítőként gyakran csak a már meglévő oldalak létre kellene hívni a figyelmet, illetve ezeket csokorba gyűjtve kínálni nekik. Nem egyszer találkoztunk olyan igények megfogalmazásával, amelyekre már kitalálták a megoldást, csak éppen a célcsoport nem értesült róla. Ez felveti az iskola, a számítástechnikát oktató pedagógusok felelősségét, mert épp olyan fontos a technikai ismeretek elsajátítása, mint aztán maga a géphasználat, a keresés, az alkalmazás.

A diák, aki akár közép, akár felsőfokú tanulmányokat folytat, az adott intézményben tanul valamilyen idegen nyelvet. Ma már nem ritka jelenség, hogy a hagyományos szótárak mellett mind többen nyúlnak segítségért az interneten fellelhető szótárprogramokhoz. Akik ezen programokat napi gyakorlatukból már jól ismerik, elismerőleg szólnak róluk. Azok, akik korábban hosszú időt töltöttek a papíralapú szótárak mellett, azok nagy örömmel fogadják a digitalizált változatokat, mivel jól érzékelhető különbség van a kettő között a gyorsaságot tekintve.

A fiatalok eligazodásában, tájékozódásában éppolyan jelentőséggel bír egy helyi honlap, mint amilyen hasznos lehet a náluknál idősebbek számára. A helytörténeti gyűjteményeknek a világhálón való megjelenése alkalmat ad arra, hogy a fiataloknak közvetlenebb rálátásuk legyen gyökereikre, kisebb közösségük múltjára identitásuk kialakulásához. A tanulmányok kapcsán gyakran merülnek fel egy adott régióra, országrészre vonatkozó népszokásokkal, viselettel, történettel kapcsolatos olyan kérdések, amelyek megválaszolása csak nagy nehézségek

arán lehetséges. Egy ilyen honlap lehetőséget teremt arra, hogy még az éppen fellelhető tárgyi, szöveges és egyéb emlékeket összegyűjtsék, s számon tartsák azokat.

A számítógépet profi módon használók közül többen tettek említést – a már általunk az előző fejezetben tárgyalt, és alaposabban körüljárt problémáról – a keresők használatának nehézkes voltáról. Ugyanúgy érzik a korlátait, a használhatóság akadályait, mint ahogy arról a hivatásos kultúráközvetítők beszámoltak. Megoszlanak a vélemények, hogy a jelenleg elérhető (Yahoo, Google, Altavizsla stb.) közül melyiket a legcélravezetőbb használni, de a hiányosságokról, a nehézségekről mindannyian szót ejtettek. Kérdéseik megválaszolásához nekik is egy jobban használható kereső programra lenne szükségük.

Mint arról az utóbbi időben mind gyakrabban olvashatunk a szakirodalomban, vagyis hogy nem a televízió és az olvasás riválisai egymásnak, hanem a televízió és a számítógép küzd egymással szabadidőnkért, az interjúkból is kiderült. Televíziót egészen kis mennyiségben, akkor is inkább csak a lefekvés előtti időszakban néznek az általunk megkérdezett, kistelephelyen élő fiatalok. (Mindeközben tudjuk, hogy ma Magyarországon már a három órát is meghaladja az átlagos napi televíziózás időtartama. Hogy interjúinkból más kép rajzolódott ki, oka lehet, hogy ezekben az apró falvakban élő tizenévesek az átlagtól eltérő napirendben élnek. Világossá vált ugyanis, hogy iskoláik hiába találhatók gyakorta a hozzájuk közeli nagyvárosokban, ez mégis naponta 2–3 órányi utazást jelent. A reggeli fél ötös kelésről, a hajnali indulásról nem egy esetben számoltak be, ami a korai fekvéssel és csekélyke televíziózással jár együtt. S hogy ezt miért említettük meg? Mert úgy tűnik a televízióban látott műsorok is csak arra szolgálnak, hogy inspirálóan hassanak a számítógépes kereséseket illetően.)

A fent említettekkel összefüggésben felvetődik a számítógép és az idő kapcsolata. Többen beszámol-

tak róla, hogy a gép előtt ülve megváltozik az internethasználó időérzéke, kilép a valós világ időszámításából, s egy egészen másként haladó másiknak lesz részese.

A szórakozással kapcsolatos számítógépes tevékenységek

Mielőtt az említett tevékenységek tételes elemzéséhez kezdenénk, szót kell ejtenünk, hogy miféle segítség egy közösségnek, de különösen a tanulóknak, ha ingyenes közösségi hozzáféréssel rendelkeznek. A kistelepülésen élők számára kézzelfogható módon, kitapinthatóan nyílik ki a világ, válik az információ által egyszerűbbé egy sor napi tevékenység. A fiatalok, akik a célirányos keresésen túl – mint majd látni fogjuk – órákat töltenek a gép előtt a kapcsolatteremtés és -tartás kedvéért, nem mindegy, hogy ezt ingyen vagy szűkös zsebpénzük terhére tehetik-e.

A tevékenységek között első helyen a kapcsolattartásra szolgáló elektronikus levelezés, az e-mailezés áll. Ez azonban nem szorítkozik például csak a nyári időszakra, a szünetek idejére, mikor a diákok egymástól távol töltik szabadságukat, hanem éppen ellenkezőleg, az év minden napján jelen lévő tevékenység.

Emellett a csevegő programokat említették mint legjellemzőbb tevékenységet; egyrészt mint szórakozási lehetőségre, másrészt mint problémamegoldó fórumra tekintve, olyan helyszíneként kezelve, ahol név és arc nélkül lehet megjeleneni, s lehet az őket foglalkoztató kérdésekre választ kapni. Még azok is élnek a csevegés adta lehetőségekkel, akik biztos családi háttérrel, kialakult baráti körrel, iskolai társasággal rendelkeznek, tehát akik nem elszigetelten, problémájukkal magányosan élnek. A fórum adta lehetőségeket ők is vonzóknak találják, s gyakran viszik ki problémáikat, s kíváncsiak a többi névtelen résztvevő véleményére. A kortárs csoportban inkább találnak referencia személyeket,

mint akár tanáraik, akár a hivatásos szakemberek (pl. pszichológusok, családsegítők) körében.

Míg az idősebb korosztálynál gyakran találkozni a géptől, az újdonságtól, az ismeretlentől való idegenkedés gondolatával, addig a fiatalabbak mindennapos használati eszköznek tekintik azt. Gátásaik, averziói nincsenek, így fordul elő nem egyszer, hogy már többet tudnak a számítógépről, a számítástechnikáról, mint környezetük.

Mind gyakrabban használják a gépet a hagyományos, szöveges tartalmak megjelenítésén túl audiovizuális funkcióban. Vagyis zenét hallgatnak vagy filmet néznek rajta. Egyrészt mivel a zenei CD-k futtathatók a gépeken, másrészt letölthetők az internetről különböző zenei és mozgóképes fájlok. Különösen a fiatalabb korosztály – mivel gyakran résztvevője is – nagy érdeklődést mutat a különféle sportesemények iránt. Említést tettek például kerékpáros, triatlonos, jégkorongos vagy labdarúgással kapcsolatos rendezvényről, de vannak olyan felhasználók, akik a Forma-1-es Magyar Nagydíjra már az internet segítségével rendelték meg jegyüket.

Korábbi kutatásokról tudjuk, hogy a fiatalok szabadidős tevékenységeinek rangsorában évek óta a társas tevékenységek a listavezetők. Interjúinkból is kiderült, hogy internetes kereséseik jó része irányul ezzel összefüggésben álló oldalakra: keresik például a különböző moziműsorokat, éttermeket, szórakozóhelyeket, koncerteket, ahol együtt tölthetik el idejüket.

A fiúkkal készített interjúk némelyikében találhatunk említést a szex oldalakról. Előfordul, hogy a középiskolai számítástechnika órán nézegetik a diákok ezeket a képeket, de általános gyakorlat, hogy a szóbeli figyelmeztetésen túl egyéb következménye nincs a dolognak. Vannak, akik le is töltenek ilyen oldalakat, de a szexualitás iránti felfokozott érdeklődés természetes életkori sajátosság. A legfrissebb internetes kutatások beszámolnak róla, hogy a kezdő netizenek megnéznék ilyen oldalakat

is az internettel való ismerkedés kezdeti időszakában, de a gyakorlott felhasználókra ez már nem jellemző.

Interjúalanyaink közül többen is említették az amatőr színjátszást mint kedvelt szabadidős tevékenységet vagy a helyi zenekarokban való zenélést, esetleg a helyi táncegyüttesekben való részvételt. Ők többnyire lányok voltak. Ezen tevékenységekhez leginkább szöveggönyvekre, kottákra van szükségük. Közülük a gyakorlottabbak már akár teljes szövegeket töltenek le az internetről, hiszen felsőfokú tanulmányaik kapcsán ezt gyakorta megteszik, s ha hobbijuk okán találják magukat hasonló problémával szemben, már tudják, hova nyúlhatnak segítségért. Azok, akik produkciójukkal külföldön is megfordulnak a különböző útvonaltervezőket veszik igénybe, hogy optimális úton juthassanak el céljukhoz.

Míg a lányok a háztartással kapcsolatos információ-szükségletéről beszéltek, amely a sütés – főzéssel vagy a kertészkedéssel, kézműves foglalkozásokkal kapcsolatos, addig a fiúk a gazdálkodással, a barkácsolással, az autószereléssel összefüggő tevékenységekről számoltak be. Tehát a lányok receptek, virágmagok, virághagymák és házi praktikák után kutatnak, a fiúk pedig növényvédő szereket, szerszámokat, alkatrészeket keresnek. Ez is jól mutatja, hogy erre az életkorra már kialakulnak a hagyományosan férfi, illetve női szerep- és tevékenységi körök.

Mint arról már a bevezetőben szót ejtettünk, az élethosszig tartó tanulás minden korosztályt érint. A számítógép a maga sokszínűségével kaput nyithat azon korosztályok felé, amelyek már az intézményi rendszerű oktatáson túl vannak, de érdeklődésük, motiváltságuk, fejlődni akarásuk mégis a tanulás irányába tereli őket. A funkciók széles köre nyújtja a lehetőséget, hogy minden érdeklődő a saját élethelyzetének, kíváncsiságának megfelelően éljen a számítógép adta lehetőségekkel.

A hivatásos kultúraközvetítők

A társadalmi aktivitás szempontjából tipizált második csoportot a hivatásos kultúraközvetítők képezik. Ők azok a hivatásos szakemberek, akik foglalkozásuk révén közvetítik, továbbítják a kultúrát a társadalom egésze felé. Mi magunk *Margaret Mead* meghatározását fogadjuk el, amikor is kultúraként tételezzük a viselkedésnek mindazon szerzett formáját, melyet a közös tradíció által egyesített személyek csoportja ad át utódainak; nemcsak valamely társadalom művészi, vallási és filozófiai hagyományait értve ez alatt, hanem sajátos technikát, politikai szokásokat is, továbbá ezer más gyakorlatot, amely a társadalom mindennapi életét jellemzi.

Ezen definíció alapján a kultúraközvetítők kategóriájába kerültek interjúalanyaink közül a következők: a pedagógusok (óvónők, általános és középiskolai tanárok), a könyvtárosok, a művelődésszervezők, a teleház vezetők és az informatikusok. Ez utóbbi szakma képviselőit kutatásunk tárgyából adódóan soroltuk a kultúraközvetítők közé, mivel ők rendelkeznek professzionális szinten olyan számítástechnikai tudással, amit átadhatnak környezetüknek, s mindemellett a számítógép mint eszköz megjelenése a mindennapjaikban mintaként szolgálhat az őket körülvevők számára.

Száz fős mintánkból 36-an „feleltek meg” a fenti kritériumoknak; s ezen interjúalanyaink válaszaiknak feldolgozását, értelmezését olvashatják ebben a fejezetben. Az egyes kultúraközvetítői csoportok által leggyakrabban emlegetett információs hiányokat, elvárásokat, óhajtott internetes tartalmakat tételesen, az egyes csoportoknál külön-külön számba vesszük, azonban a mindannyiuk által egybehangzóan említett kívánságokat összefoglalva a fejezet végén közöljük.

Az Informatikai Kormánybiztosság (IKB) által kiírt pályázattal kapott gépek sok helyütt az első számítógépet, az első internetes kapcsolatot jelentették a

könyvtárban. Egyes településeken az új lehetőség a könyvtárban már eddig is megfordulók éltek, míg más helyszíneken sikerült az ez idáig távolmaradókat is az intézménybe szoktatni. De minden helyszínen tapasztalható volt az érdeklődés a lakosság, az olvasók részéről. A tanfolyamokra – a várokozással ellentétben – elsősorban középkorúak és idősebbek, nyugdíjasok jelentkeztek. Ismerve a tényt, hogy már minden közép, de általános iskolában is folyik számítástechnikai oktatás, érthető a tanfolyamon résztvevők összetétele. S a géppel való ismerkedésben, az internethasználatban mi motiválja őket? Az érdeklődőbb, odafigyelő szülők a számítógép megvásárlása után nem hagyják magukra gyermekeiket. Ők azok, akik ambicionálják, hogy maguk is felhasználókká, gépkezelőkké váljanak, s gyermekeiknek partnereik lehessenek ebben a kérdésben is.

A felhasználói csoport másik végén – az életkort tekintve – a legfiatalabbak, az alig-iskolások, a hat-hétévesek állnak. Ők is ugyanúgy internethasználók, mint idősebb társaik vagy a felnőtt korosztály, s nem csupán játékok letöltésével foglalkoznak.

A nyilvános internet-hozzáférés problémáját kutatva az ember óhatatlanul szemben találja magát a teleház kontra könyvtár kérdésével. Az országban jelen pillanatban kb. 250 teleház vagy telekunyó működik, és a tervek szerint kb. ugyanennyi megnyitását tervezik az elkövetkező egy évben. Mindközben Magyarország legtöbb településén működik könyvtár. Felkeresett helyszíneink között volt olyan, amelyen könyvtár és teleház is működött egymás mellett, s a mérleg nyelve a könyvtár javára billent. Ugyanis a könyvtárak rendelkeznek azokkal a hagyományos információforrásokkal, tájékoztatóapparátussal és lehetőségekkel, amelyekkel a teleházak, jellegükből adódóan nem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a könyvtárak csak a hagyományos, míg a teleházak a modern telekommunikációs eszközök segítségével állnak az őket megkeresők

rendelkezésére. A már internettel felszerelt könyvtárak mindennapi gyakorlatában ugyanúgy benn vannak ezen eszközök, esetleg azzal a többlettudással, amit a könyvtárosi ismeretek nyújtanak: akár a dokumentumkeresésről vagy akár egy meglévő irodalmi szöveg digitalizált változatáról legyen is szó. A könyvtár vagy teleház kérdésében nem pusztán a hagyományos dokumentumok léte vagy nem léte a kérdés, de a megszokott nyitva tartás, az évtizedek óta ugyanott létező, jól ismert intézmény bejáratottsága, az információkeresésre kiképzett, abban gyakorlott, szolgálatkész szakember garantált jelenléte is a könyvtárak fokozottabb látogatottságát eredményezi.

S mint arról egy városi könyvtár vezetője beszámolt, valami még történt a számítógép kapcsán: *„Szemmel láthatóan, érezhetően pezsgést hozott a hat számítógép. Sokkal több olvasó, látogató jelentkezik; van, aki kifejezetten a számítógép-használat miatt iratkozik be.”*

A pályázati feltételek között szerepelt, hogy használóképző tanfolyamokat kell szervezniük a könyvtáraknak. Az ezeken való részvételért csak jelképes összegű (általában ezer forintos) hozzájárulást kértek a résztvevőktől. Így annak, aki kellően motivált, érdeklődő volt, annak a tanfolyami díj nem szeghette kedvét.

Alapvető különbség, hogy az IKB-s pályázaton számítógéphez és internethasználathoz jutott könyvtárak ingyen bocsátják a felhasználók rendelkezésére a gépet, míg a teleházakban fizetni kell érte. Így annak, aki az internetezésen kívül mást nem akar tenni, csak anyagi lehetőségei döntenek el, hogy melyik intézményt választja.

☞ A könyvtárosok

A kiválasztott települések döntő többségében a könyvtárossal felvett kapcsolat révén a helyszín is gyakorta a könyvtár volt. Így egy-egy helyszínen szinte mindig a könyvtárossal is készült interjú, mivel a könyvtár még mind a mai napig a települések

kulturális központját képezik, gyakran szellemi műhelyként, szakkörök, tanfolyamok helyszínéül is szolgálva. Ez az az intézmény hazánkban, amely a polgármesteri hivatal, az orvosi rendelő mellett leginkább megtalálható még a legkisebb falvakban is. És bár lehet, hogy saját óvoda, iskola fenntartására az önkormányzatnak nincs lehetősége, de ha csak heti néhány órában is, működtet könyvtárat. Az itt tevékenykedő munkatársokról – személyes tapasztalataink alapján – elmondható, hogy nagy elhivatottsággal, esetenként küldetéstudattal végzik munkájukat. Tisztában vannak vele, hogy környezetük számára mintaként szolgálnak. Egyrészt abban, hogy miként, milyen eszközökkel segítik saját munkájukat, milyen gyorsasággal jutnak ők maguk információhoz, illetve juttatnak másokat hozzá, másrészt abban, hogy magánéletükben mi zajlik, saját családjukban, gyerekeikkel milyen életstratégiát folytatnak.

Az önkormányzatok kérdéseikkel, problémáikkal rendszeresen fordulnak segítségért a könyvtárosokhoz, s várják, hogy a könyvtáros „bírja szóra” a gépet, keresse meg a válaszokat. Míg az egyéb könyvtárlátogatók kiszolgálják magukat, önálló internet-használóként jelennek meg, addig a hivatal embelei gyakorta a szakember által jutnak információhoz. Ilyen esetekben leginkább az aktuális törvényszövegekre van szükség, illetve a különböző pályázati lehetőségek felől tudakozódnak.

Szinte minden érintett településen beszámoltak arról, hogy milyen nagy hasznát vennék egy helyi honlapnak, melynek segítségével egyrészt a helybeliek életét megkönnyíthetnék, másrészt a településre látogatóként, turistaként érkezők tájékozódni tudnának. Éppen az ő kedvükért érdemes lenne térképpel is bővíteni ezeket a honlapokat.

Települési honlapok már több helyütt léteznek, de egy olyat örömmel fogadnának az ilyennel még nem rendelkezők, amin a főbb szempontok, intézmények, személyek szerepelnek, s a helyieknek

csak az ottani információkkal, adatokkal, személyek megnevezésével kellene kipótolniuk.

Vannak települések, ahol ennek a honlapnak valamiféle internet előtti képe már létezik, amit jelenleg a helyi kábeltelevíziós csatornákon juttatnak el az otthonokba. Ezek az oldalakon többnyire az aktuális kulturális, könyvtári híreket, a községben zajló rendezvényeket teszik közzé. Hogy ezeknek a csatornáknak mekkora a nézettsége, olvasottsága, arról felmérések még nem készültek, így az adott településen tevékenykedők is csak remélik, hogy ez irányú munkájuknak van értelme. Az egyik településen akkor kaptak visszajelzést munkájukról, mikor egy alkalommal hetekig nem működött a kábeltévé rendszer. Ekkor mentek a lakosok a település művelődésszervezőjéhez felvilágosításért, és panaszolták a televízióban olvasható információk hiányát.

Minden könyvtáros egyöntetűen számolt be a éppen fellelhető menetrendek hasznosságáról. Sok esetben nehezen megközelíthető – az általunk felkeresett falvak közül nem egy – a világtól majdhogynem elzárt településnek számít; különösen azokon a kis lélekszámú falvakat felölelő területeken, ahova naponta csak néhány buszjárat visz. Ezek a lakott területek azonban nemcsak a közlekedés szempontjából vannak hátrányos helyzetben, de az infrastruktúra egyéb elemeiből is hiányt szenvednek: ilyen például a szakorvosi ellátás, a gyógyszerház, a bevásárló helyek és a különböző hivatalok. Így kényszerűségből még azoknak is utazniuk kell, akik esetleg koruk, családi állapotuk, társadalmi helyzetük okán ezt nem tennék. Szerencsésnek mondhatja magát az a település, amely vonattal és autóbusszal is megközelíthető. Tehát létfontosságú, hogy könnyen elérhető és letölthető formában hozzájuthassanak a MÁV és a különböző busztársaságok menetrendjéhez. Mert elképzelhető, hogy adódik olyan helyzet, amellyel nem képes számolni az egy adott időszakra kiadott nyomtatvány; az

internetes hozzáférés viszont rendelkezik a frissesség és az aktualitás képességével.

A könyvtárak közül jó néhány foglalkozik saját honlap létrehozásának gondolatával, de ezek önálló megalkotására nem képesek, külső szakembereket kénytelenek igénybe venni. Számukra jelentős segítséget jelentene egy olyan megszerkesztett, a főbb szempontokat tartalmazó, és már csak kitöltésre váró honlap, amelyet ők maguk is fel tudnának tölteni adatokkal, információkkal a könyvtárról, közölhetnék a legújabb szerzemények listáját, esetleg egy-egy rövid annotációval felkelthetnék az olvasók érdeklődését.

☞ *A pedagógusok*

Mint azt már korábban említettük, a pedagógusok csoportjába óvónők és általános, valamint középiskolai tanárok kerültek. Volt olyan informatikus szakember, aki korábban a felsőoktatásban dolgozott, mind Magyarországon, mind Angliában, de mintánkba olyan interjúalany nem került, aki jelen pillanatban is ekként tevékenykedne.

A törvények naprakész ismerete a pedagógusok munkájának, különösen a vezetőkének, elengedhetetlen részét képezik. Ezzel az egyéb területen dolgozók is hasonlóképp vannak, de most csak a speciálisan rájuk jellemző vonatkozást nézzük meg, az általános érvényű – a joggal kapcsolatos – megállapítások egy későbbi fejezetben olvashatók.

A pedagógusok jogi informáltságukat többnyire a hagyományos módon szerzik be, vagyis a Magyar Közlönyt és az Oktatási Közlönyt olvassák. Az elektronikus változat előnyeivel ők maguk is tisztában vannak.

A pedagógusok továbbképzése szempontjából nélkülözhetetlen, hogy minél teljesebb körű legyen a friss szakirodalomhoz való hozzáférésük. Nem egyszer az újonnan kiadott jegyzetek azok, amelyek szakmai ismereteik frissítésében segítségükre vannak, illetve a tanulmányaik befejezése óta eltelt időszakban elért új tudományos eredményeket, ismereteket közvetítik.

A különböző dokumentumok digitalizálása és az azokhoz való hozzáférés számukra létkérdés. Az oktatásban ugyanis gyakran használnak olyan eredeti szövegeket, szövegrészeket, amelyeknek beszerzése nem problémamentes számukra. A Neumann-ház és a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) munkájának köszönhetően ma már számos magyar szerző munkásságához férhetünk így hozzá. S ezen szerzők köre napról napra bővül, hiszen csak a DIA által közreadott kötetek száma havonta négyvel gyarapszik.

☞ *A művelődésiház-vezetők*

Ők azok a személyek, akik az adott település kulturális életének katalizátoraiként működnek. Munkájukban, a kapcsolattartásban a személyes kontaktus az alapvető. A számítógépet elsődlegesen információforrásként használják, de valamennyien gondolnak arra, hogy saját rendezvényeikről is tudnának ezen eszköz segítségével hírt adni. Interjúinkból kiderült, hogy a különféle rendezvényeknek, tanfolyamoknak csak az emberi érdeklődés és képzés szabhat határt.

A művelődési házak nagy gondja, hogy tanfolyamaiknak, klubjaiknak sok esetben külső előadójuk, vezetőjük van. Őket szájhagyomány útján érik el, mert – bár nagy segítség lenne számukra – az interneten őket nem lehet megtalálni. És fontos, hogy előadók környékeliek legyenek, már csak az útiköltség miatt is.

☞ *Az informatikusok*

Az általunk felkeresett számítógépes szakemberekkel készített interjúink megerősítettek elképzelésünkben, miszerint érdemes lenne szétválasztani a különböző szintű információkat. Az általunk felvázolt három szint – a következő lenne: lokális, országos és nemzetközi.

A lokális szinten kerülnének megjelenítésre a települési honlapok. Az országos szinten jelennének meg azok az intézmények, hivatalok, amelyek egy – egy megye, régió vagy országrész ügyeit ölelik

fel. A nemzetközi szinten megjelenő információk pedig elsősorban az Európai Unióhoz kapcsolódnának, nem kizárva más kontinensek számunkra releváns honlapjait sem.

☉ *A kultúráközvetítők által megfogalmazott igények*

A kultúráközvetítői csoport azon tagjai, akik professzionális használói a számítógépeknek, az internetnek, jó néhány területen egységes véleményen voltak. S ez a különböző keresők kevéssé jó használhatósága volt. Mindannyian – ki-ki vérmérséklete szerint – hiányérzetének, bosszankodásának, elégedetlenségének adott hangot, mikor a különböző keresők felől érdeklődtünk tőlük. Mert tudjuk, hogy a keresési stratégia miféle hatással van a teljességre és a pontosságra; hogy a relevancia és az irrelevancia egymásnak ellentmondó, egymást kizáró fogalmak. Ebből következően mindannyiszor szembesülnünk kell a számunkra felesleges információk özönével, tetézve azzal, hogy az információk pontossága gyakorta kétes.

Szívesen látnának egy olyan *keresőprogramot*, amelynek segítségével egy meglévő halmazt szűkíteni lehet, s már csak ezekre a találatokra vonatkozóan lehetne keresési műveleteket végrehajtani.

További igényként fogalmazódott meg egy *levelező programnak* a portálon való elhelyezése. Mint az a különböző vizsgálatokból kiderül, a netizenek által leggyakrabban használt internetes szolgáltatás az e-mailezés. A hagyományos postai úton történő levéltovábbítás visszaszorulóban van, viszont a kapcsolattartás ezen elektronikus változata elképesztő gyorsasággal terjed. A hozzáféréssel rendelkezők között a magánszférát tekintve kezd egyeduralmukodóvá válni ez a levelezési forma. Sokan vannak, akiket az internethasználatra éppen az e-mailezés csábít, s teszik meg ennek kapcsán az első lépéseket a világhálón.

Az e-mail küldésén túl a következő közös pontot – az igények megfogalmazásakor – a különböző kul-

turális programokról való tájékozódás képezi. A mozi- és színházműsorok iránti igény szinte minden interjúban megjelent. Még az egészen alacsony lélekszámú települések lakói is mutatnak érdeklődést ilyen típusú információk iránt. Annak ellenére, hogy ezeket a lehetőségeket gyakran nem saját településükön, hanem egy közeli nagyvárosban vagy a megyeszékhelyen találják meg.

Mint arról már a közlekedés kapcsán szót ejtettünk, a vásárlás minden kistéleplésen élőt a falu, a kisváros elhagyására készlet. Éppen ezért örömmel vennék, ha előre tájékozódni tudnának az éppen aktuális kínálatról, s ennek függvényében dönthetnének arról, hogy választási lehetőség esetén mely áruházlánc tagját, bevásárlóközpontot vagy hipermarketet keressék fel.

Az aktívabb korosztályok számára igen fontos, hogy utazásaik előtt szállásfoglalásról időben gondoskodjanak, s különösen kedvező, ha ezt a világhálón is intézni tudják. A nyugati országokban ez már nagy múlttal rendelkezik, de ehhez mindenképp szükség van arra, hogy a magánszállások akár a helyi honlapokon elérhetőek legyenek. Vagyis feltűntethesse egy település a falusi turizmusban érdekelt szálláshelyeit, vendégfogadóit, panzióit stb., hogy ki-ki kedvére válogathasson – egy helyen összegyűjtve – a felkínált lehetőségek között. S innen már csak egy lépés, hogy az adott településre bejelentkezessen az a nagyobb számban érkező turista, iskolás vagy vízi túrás csoport, amely egyszerre több szolgáltatást is igénybe kíván venni.

Az egészségügyi információk a gyakran emlegetett tételek között szerepeltek. Fontos a háziorvos rendelési idején túl a szakorvosok, specialisták fellelhetősége, elérhetősége; de a hagyományos gyógymódok mellett mind többen tesznek említést más terápiákról: természetgyógyászokról vagy homeopata orvosokról. S úgy látszik nem hiábavaló a prevenció fontosságát hangsúlyozni, mert a hiányolt információk között szerepelnek a különféle szűrővizsgálatok.

A gyógyszergyárak működtetnek honlapokat, amelyeken termékeiket ismertetik. Az információk egyik köre mindenki által hozzáférhető, másik köre pedig csak a szakemberek, orvosok és patikusok részére nyitott. Ők ezekhez az információkhoz egy jelző segítségével juthatnak hozzá, és nyerhetnek betekintést. Általánosan elfogadott elv, hogy a gyógyszernek nem minősülő készítmények információiba a laikusok is betekinhetnek.

A törvények, jogszabályok ismerete ma már elengedhetetlenül szükséges részét képezik életünknek: nemcsak a munkánk kapcsán, de a privát szférában is nap mint nap szembesülünk azzal, hogy milyen nélkülözhetetlen az ilyen irányú eligazodás képessége.

Mi magunk is jártunk olyan településen, ahol hirtelen vált központi kérdéssé az ott élők számára egy új munkahely megtalálásának kérdése. Kutatásunk során szerzett tapasztalataink is megerősítették elgondolásunkat, hogy valójában nincs olyan korosztály, amelynek tagjai között – kisebb vagy nagyobb arányban –, de ne lennének éppen munkát keresők. A fiatalabbak, az éppen tanulmányaikat befejezők, a friss diplomások első munkahelyüket keresik, a közép- és idősebb korosztály pedig pályát módosít vagy munkahelyet vált, saját belső vagy külső készítés okán.

A fiatalabbak számára nélkülözhetetlen az *oktatási intézményekről, az ösztöndíj-lehetőségekről* való tájékozódás.

De az élethosszig tartó tanulás szellemében az idősebbek is kénytelenek a különféle oktatási formákkal tisztában lenni, ezzel a kérdéssel foglalkozni. Munkahelyvesztés esetén gyakran a Munkaügyi Központ kínál számukra átképző tanfolyamokat. S ezek a kérdések a cigány lakosságot is érintik, sőt helyzetükből adódóan – még fokozottabban.

Nem csupán pedagógusokat érintő kérdés a *hivatali ügyintézés*, egy nyelvtanárral készített interjúban karakteresen is megfogalmazódott ez a probléma. Egyrészt a laikus nincs tisztában az ügymenettel,

másrészt az érdeklődő nem képes eljutni az ügyintézőhöz vagy olyan hivatali szakemberhez, aki felvilágosítást tudna adni.

A dolgozók

A mintánkban 29 fővel képviselik magukat azok az aktív dolgozók, akiket nem sorolhattunk a hivatásos kultúrákövetítők közé. A megkérdezettek köre rendkívül színes képet mutat. Az általános iskolai végzettségűek között találunk eladót és pékmestert, a középiskolai végzettségűek csoportjában van művezető, titkárnő, ügyintéző, ápolónő, élelmész-vezető, keramikus, méhészt, mentős, nyomdász, operátor és szakács, a diplomások táborából pedig képviselteti magát többek között a védőnő, az erdőmérnök, a korrektor, a könyvelő, a menedzser, és a minőségügyi vezető.

Az *általános iskolai végzettségűek* háromfős csoportjából mindössze egyikük – a pékmester – használ számítógépet, ő is főleg a munkájához: számítógépen tartják nyilván az előírt és a tényleges termelési volument. Amennyiben egyéb információra van szüksége, újságokból vagy a televízióból szerzi be. A két bolti eladónő közül egyikük sem használ számítógépet. A munkájukhoz szükséges információkat leginkább a jól bevált partnerkapcsolatokon keresztül szerzik be: főleg telefonon. Közös bennük, hogy a munkájuk viszonylag sok idejüket lekötí, és a fennmaradó időben főleg a családi teendőket végzik: főznek, mosogatnak, ellátják a gyerekeket. Életük tehát a család és a munkahely között zajlik, kiegészülve a háztáji munkákkal: kertápolással, állatok gondozásával. Szabad idejük gyakorlatilag nincs, kikapcsolódást leginkább a televíziózás nyújt, esetleg az olvasás. Nyaralni ritkán járnak, hiszen hétvégén és nyáron is dolgoznak. A magánéleti információkat – például a kedvezményes bevásárlási lehetőségekről – elsősorban a hirdetési újságokból, szórólapokból szerzik be, ezeket a lapokat

gyűjtik, és a bennük lévő információkat egymás között cserélik. Az információ iránti igény azonban egyiküknél sem merül ki ezen a szinten, mert ha a körülmények úgy adódnak, ha lehetőség nyílik rá, egyéb forrásokat is igénybe vesznek.

A *középfokú végzettség megszerzése* nagy ugrást jelent az emberek életében, megváltozik a társadalomban elfoglalt helyük, növekszik a presztízsük, átalakul az életvitelük. Általában a végzett munka is felelősségteljesebbé válik, alaposabb tájékozódásra van szükség, megnő az információk iránti igény. A munkahelyi környezet hatással van a magánéletre is, a szűken vett szakmai kérdéseken túl tájékozottnak kell lenni egyéb kérdésekben is: ismerni kell az aktuális politikai eseményeket csakúgy, mint az éppen divatos szappanoperák vagy valóság-showk eseményeit. A szabadidő differenciált eltöltése is igénnyé válik: rendszeres összejövetel barátokkal, ismerősökkel, rövidebb-hosszabb utazások, nyaralások, rendszeres testmozgás, részvétel sporteseményeken, moziba és színházba járás. A megváltozott életvitellel párhuzamosan fontossá válik a tájékozódás, az információk sokrétű, korszerű beszerzése. Mindezt alátámasztja, hogy a mintánkba került középfokú végzettségű aktív dolgozók közül négy főnek van otthon számítógépe (igaz, internetkapcsolat nélkül), két főnek van a munkahelyén számítógép, és további három főnek áll rendelkezésére a munkahelyen internetes kapcsolat is.

Az aktív dolgozók ezen csoportjának résztvevői közül vannak néhányan, akik még nem ismerték fel a számítógép és az internet hasznosságát, míg mások esetében az igény már megfogalmazódik, de a körülmények (elsősorban az anyagi körülmények) miatt nincs lehetőségük használni azokat. A középiskolát végzett aktív dolgozók közül csupán néhányan jutottak el odáig, hogy a munkához vagy a szabadidős elfoglaltságokhoz rutinszerűen használják az internetet. Ezek a személyek életvitelükben, beállítódásaikban a diplomásokhoz közelítenek,

gyakran tapasztaljuk hogy tervezik, vagy esetleg már meg is kezdték a felsőfokú tanulmányaikat.

A középfokú végzettségűek egyik tipikus csoportjának közös vonása, hogy a munkához szorosan hozzátartozik a számítógép használata, viszont az élet egyéb területeihez nem. Vagyis a korszerű információ iránti igényt a munkahely, a hivatás generálja, mintegy kényszerűségből szerzik meg az ilyen irányú ismereteket, azonban mindezek a késztetések nem terjednek ki a magánéletre, az egyéni érdeklődés szférájára. A számítógép használata a hivatáson belül is sok mindent jelenthet. Mást jelent a géphasználat annak a 23 éves lánynak, aki a polgármesteri hivatalban ügyintéző, és munkája leginkább a levélfogalmazásból és iktatásból áll, mást jelent annak a 44 éves élmezésvetető nőnek, aki a teljes nyilvántartást gépen rögzíti, megint mást jelent annak a nyomdász vállalkozónak, aki a tervezéstől kezdve a kapcsolattartásig mindent a számítógépre bíz.

A mintánkba bekerült személyek esetében azt tapasztaltuk, hogy az internet sokrétű felhasználása – néhány kivételtől eltekintve – inkább az *értelmi-ségi*kre jellemző. Ők azok, akik általában mind a munkájukhoz, mind pedig a munkaidőn túli elfoglaltságukhoz, mindennapi tevékenységükhöz is rendszeresen élnek ezzel a lehetőséggel. Vagyis a munkavégzés során szerzett számítógépes rutin hatással van a magánéleti szférára is.

Az alacsony végzettségűek és a középfokú végzettségűek közötti éles választóvonalat az jelenti, hogy használnak-e számítógépet vagy nem, ugyanakkor a középfokú végzettségűek és a diplomások között ez a választóvonal az internethasználat területén jelenik meg. Természetesen a diplomások között is vannak olyanok, akik nem számítanak internethasználóknak, és vannak olyanok is, akik kizárólag a szabadidős tevékenységük során használják, de ebben az alcsoportban találunk olyan személyeket is, akik profi internethasználóknak számítanak.

A diplomás dolgozók között tipikusnak mondható, hogy valakinek a munkahelyén van internetes hozzáférési lehetősége, otthon pedig számítógépe. A világhálóról beszerezhető információkat tehát munkaidő alatt, ingyenesen tudják beszerezni, az otthoni gépet pedig játékra, szövegszerkesztésre, esetleg egyéb otthon is végezhető munkavégzésre használják, így megspórolva az internetezéssel járó költségeket.

Inaktívak

Ebbe a csoportba azokat a személyeket soroltuk, akiknek a vizsgálat időpontjában nem volt hivatalosan bejelentett munkahelyük, és nem jártak nappali tagozatos iskolába. A rendszeres munkahellyel nem rendelkező személyekre összességében jellemző a viszonylag zárt életvitel, a mozgástér beszűkülése, függetlenül attól, hogy ez az állapot átmeneti-e, mint a gyesen lévők esetében, vagy véglegesnek mondható, mint a nyugdíjasok körében. Inaktív státuszban kisteleptülésen élni többszörös hátrányt jelent, amely átszövi az életnek szinte valamennyi területét. Ezek közül a legfontosabb talán a gazdasági hátrány, amely az inaktivitásnak egyébként is általános velejárója, a hátrányos helyzetű térségekben pedig hatványozottan jelentkezik, hiszen általában nincsenek kiegészítő kereseti lehetőségek. A gazdasági hátránnyal együtt jár a kulturális hátrány: ezeken a településeken nagyon sok esetben a televízió és a rádió jelenti az egyetlen kulturális csatornát, ráadásul a rossz vételi lehetőségek miatt ezek a lehetőségek is szűkösebbek, mint egy prosperáló, nagyvárosi környezetben. Nagyon fontos tényező, különösen a vizsgált alcsoportunk esetében, az egészségügyi ellátás hátránya, vagyis a korszerű orvosi ellátáshoz, a gyors segítségnyújtáshoz, a zökkenőmentes gyógyszerellátáshoz való hozzáférés nehézsége. Mindezen területekkel kapcsolatba hozható, és mindezen hátrányokat fo-

kozó tényező az információs hátrány. Köztudott, hogy a hátrányos helyzetből való kikerülés egyik alapfeltétele a megfelelő információkhoz való jutás, amely lehetőség azonban éppen az érintettek hátrányos helyzete miatt nem tud megvalósulni, ezáltal mintegy konzerválódik a lemaradás.

A térségi elhelyezkedésből eredő hátrányok kompenzálása mindenképpen anyagi vonatkozású: saját gépkocsival könnyedén elérhetőek a közelebbi vagy távolabbi városok, műholdvevő készülékkel fogni lehet több tévécsatornát, elő lehet fizetni újságokra, folyóiratokra, végül: csatlakozni lehet a világháléhoz. Mint a korábbi fejezetekben láttuk, a korszerű információszerzést leginkább a munkahely vagy az iskola „tanítja meg”, vagyis általában a munkavégzés során, vagy az oktatáshoz kapcsolódóan nyílik lehetőségünk arra, hogy napi gyakorlatunkká váljék az internet használata, a munkahelyi/iskolai géphasználat után következik az otthoni számítógép megvétele, a munkahelyi/iskolai internethasználat függvénye az otthoni internethozzáférés kialakítása. A jelenleg vizsgált alcsoportunk esetében nem beszélhetünk sem a munkahely, sem pedig az iskola gerjesztő hatásáról, hiszen aktuálisan egyikkel sem rendelkeznek. Mind ezt a felismerést jól példázza, hogy a vizsgálatunk során megkérdezett inaktív státuszú személyek közül mindössze egynek a családjában van számítógép, internetes hozzáférés pedig egynek sincs.

Noha a *gyesen lévő kismamák* inaktivitása az esetek többségében átmeneti, mégis azt tapasztaljuk, hogy erre az átmeneti időre sem tudják átmenekíteni a külvilággal való szoros kapcsolatukat, és életvitelük, szokásaik, kulturálódási lehetőségeik, sőt gyakran az anyagi helyzetük is nagyon sok vonatkozásban az inaktívak többségéhez hasonlítja őket. Életük a háztartás és a gyerekek körül forog: bevásárolnak, mosnak, főznek, takarítanak, varrnak, emellett ellátják az állatokat, esetleg elvégzik a kereti munkákat. Az olvasást, mint szabadidős tevékenységet csupán két személy említi közülük, a töb-

bieknek a kikapcsolódást a televízió és a rokonoknál – elsősorban a szülőknél – tett látogatások jelentik. Az információkat elsősorban közvetítőkön keresztül kapják: ilyen közvetítő lehet a városban dolgozó férj, a városi iskolában tanuló gyerek, de közvetítő lehet a könyvtáros és maga a könyvtár is.

Egy részük, főleg az iskolázatlanabbak, nem is tudják megfogalmazni, hogy milyen információkra lenne szükségük, hiszen úgy érzik, hogy a család és a gyerekek bűvkörében mozogva teljes életet élnek. A többieknek is elsősorban a gyerekeknél, iskolaválasztással, egészségüggyel, esetleg saját munkahelykereséssel, továbbképzéssel kapcsolatos információk hiányoznak. A családi élethez szükséges tudnivalókat általában ismerősöktől, szülőktől szerzik be, valamint gyakran támaszkodnak a saját tapasztalataikra is, ezen kívül sűrűn megjelenik az információforrások között a könyv és a könyvtár. A helyi könyvtárnak különös szerepe lehet a kismamák életében, hiszen oda általában a gyerekekkel együtt is el lehet menni, a használata nem kerül sokba, el lehet olvasni az újságokat, folyóiratokat, lehet beszélgetni a könyvtárossal. És – amennyiben van rá lehetőség – lehet használni az internetet. A könyvtári internet-használatra a kismamák között egy személy esetében találtunk példát, az egyik középfokú végzettségű anyuka, aki korábban gyors- és gépiróként dolgozott, rendszeresen él a könyvtár nyújtotta lehetőséggel.

A mintánkba bekerült három *munkanélküliben* közös, hogy mindannyian nők és fiatalok: 20 és 28 év közöttiek. Mindhármuk munkanélkülisége átmeneti állapotnak tűnik, vagyis megvan a reális esélye annak, hogy rövidesen állást találnak maguknak. Tehát életük nem vált perspektívátlaná, mint ahogyan nagyon sok idősebb munkanélküli esetében tapasztaljuk, az átmeneti elhelyezkedési probléma azonban mindenképpen nyomasztólag hat életükre, tehernek, nyűgnek érzik magukat a családjukon.

A *rokkant nyugdíjasok* csoportjába a mintánkból ötven kerültek: két nő és három férfi, valamennyien ötven év körüliek, és az egy szakmunkás végzettségű férfi kivételével, mindannyian középiskolát végeztek. Közös bennük az is, hogy egyikük családjában sem találunk számítógépet.

A leszázalékolás az emberek életében általában jelentős törést okoz, hiszen idő előtt kell visszavonulni az aktív életből. Azonban vannak, akik praktikusán élik meg mindezt, és a rokkant nyugdíj mellett – általában feketén – munkát vállalnak. Jelen csoportunk tagjai nem vállalnak ilyen nyilvánvalóan munkát, viszont rendszeresen tevékenykednek a háztáji gazdaságban, állatokat nevelnek, kertészkednek, méhészkednek, tévét szerelnek. Tehát a nyugdíjas lét és az aktív életforma sajátos ötvözetét látjuk: a biztosan folyósított, ám meglehetősen alacsony rokkantsági nyugdíjat rendszeres munkából származó jövedelemmel egészítik ki. Az aktív elfoglaltság az anyagi bevételen túl egyben mentális funkciókat is betölt: amíg dolgozni tudok, addig nem vagyok teljesen terhére a családnak, van kapcsolat a külvilággal, van értelme az életemnek.

A csoport tagjainak a kikapcsolódást a rádióhallgatás, a televízió-nézés és az olvasás jelenti, de mint ahogyan az interjúrészletekből kiderül, mindezekre nem sok idejük marad. Utazásra, nyaralásra nem nyílik lehetőségük, egyrészt a szűkös anyagiak, másrészt a rendszeresen végzett munkák miatt. A nyár egyébként is a munkavégzés ideje, ilyenkor maximum a közeli gyógyfürdőt lehet felkeresni. Ellenpéldánk is van: igazi kikapcsolódást, egyben lelki megnyugvást is talál magának az a női interjúalanyunk, aki tagja a községi imaközösségnek, rendszeresen segít a plébánosnak a templom takarításában, díszítésében, évente két-három alkalommal pedig zarándokúton vesz részt.

A tevékenységek taglalásából, az életvitel jellemzéséből következtetni tudunk arra is, hogy milyen információkra lenne szükségük az általában egészségügyi problémákkal küszködő, de egyáltalán nem el-

esett, többnyire aktívan tevékenykedő rokkant nyugdíjasoknak. A betegségükkel kapcsolatban megfogalmazták, hogy elsősorban az egészségüggyel kapcsolatos információkra van szükségük: szakorvosi és kórházi ellátás, gyógyszerek, különböző gyógymódok, természetgyógyászat, gyógynövények. A családdal, háztartással kapcsolatban nekik is szükségük lenne a bevásárlással, az akciókkal, a különböző szolgáltatásokkal kapcsolatos ismeretekre, a leszázalékolt létből fakadóan pedig tájékozódni szeretnének a segélyekről, a távmunkáról, egyáltalán a munkalehetőségről. Fontos helyet foglalnak el az információs listán a második gazdasággal kapcsolatos tudnivalók, az egyes tevékenységek sajátosságainak függvényében. Tehát a méhészeknek szükségük lenne pontos és megbízható időjárás jelentésre, jó lenne tudniuk a mézlelőhelyekről, az értékesítési lehetőségekről, a felvásárlási árakról. A tévészerelő az alkatrészekről szeretne tájékozódni, a mezőgazdasági munkát végzők a növényvédő szerekről, és számukra is fontos lenne az értékesítés témaköre. Ebben a csoportban a szabad idős elfoglaltságokkal kapcsolatos információs igények eltörpülnek, szinte meg sem jelennek, hiszen számukra többnyire nem létezik „szabad” idő.

A mindennapokhoz szükséges információkat kizárólag „hagyományos” úton szerzik be: újságokból, rádióból, televízióból, szórólapokból, ismerősöktől, üzleti partnerektől. Egyedül egy méhészzel foglalkozó házaspár említette, hogy rendszeresen eljárnak a méhészek szövetségének rendezvényeire, továbbképzéseire, amely alkalmakkor kihasználják a személyes ismeretszerzés lehetőségét. Az elektronikus információhordozók meg sem jelennek a források között, annak ellenére, hogy többen is megfogalmazták fontosságukat és szükségességüket.

A nyugdíjba vonuló személyek a nyugdíjas létbe általában átörökítik a korábban elsajátított munkahelyi kultúrájukat, megszokott életvitelüket. Vannak közöttük, akik továbbra is aktív társadalmi és gazdasági életet élnek, mások visszavonulnak, érdeklő-

desi körük és mozgásterük beszűkül, sokszor még azokkal a nyilvánvaló lehetőségekkel sem élnek, amelyek révén könnyedén változtathatnának bejártságukon.

A mintánkban található hat nyugdíjas közül két férfit és négy nőt találunk, a legfiatalabb 58 éves, a legidősebb 77. Három személynek alapfokú végzettsége van, kettőnek középiskolai, egy fő pedig egyetemet végzett. Internetet, számítógépet egyikük sem használ, nincs is erre lehetőségük sem a családban, sem pedig az ismerősök körében.

Összegzés

Induló hipotézisünk, amely szerint a kistelepülésen élőknek speciális információs szükségleteik vannak, a vizsgálat során megerősítést nyert. A speciális igények kevésbé érintik azokat az aktív dolgozókat, illetve tanulókat, akik munkavégzés vagy tanulás céljából a közelebbi és távolabbi városokkal szoros kapcsolatban állnak, hiszen ezáltal közelebb kerülnek az információforrásokhoz, könnyebben szocializálódnak a korszerű információhordozók használatára. Az ő esetükben tehát alig beszélhetünk speciális információs igényekről.

Más a helyzet a kistelepülésen élő, és ott dolgozó személyekkel, beleértve a hivatásos kultúráközvetítőket is. Ebből a szempontból nagyon szórt a mezőny, hiszen találkoztunk olyan művelődési szakemberrel, aki munkaideje felét az internet mellett tölti, ugyanakkor olyan pedagógussal és könyvtárossal is, aki megnyitni sem tudná a számítógépet. Az ő esetükben célszerű munkahelyi kereteken belül maradva elmozdulást elérni: számítógépes tanfolyam, internetes hozzáférés biztosítása, informatikai képzés stb.

Az információszolgáltatás szempontjából az inaktív csoportja tűnik a legproblémásabbnak, hiszen esetükben a feladat nagyon összetett. Meg kell változtatni a számítógéppel kapcsolatos olykor ellensé-

ges attitűdöt, rá kell ébreszteni őket a számítógép és az internet hasznosságára, el kell oszlatni azt a tévhitet, mely szerint ők ehhez nem értenek, ők ezt úgysem tudják megtanulni, ők ehhez már túl öregek stb. Ezen kívül fel kell bennük ébreszteni a vágyat a sokrétű információk, az új ismeretek megismerése iránt, vagyis ki kell mozdítani őket a gyakran tapasztalt bezárkózásból, lemondásból. Végül bizonyos mentális feladatokat is el kell látni: meg kell tanítani – szocializálni – kell őket arra, hogy el tudják fogadni átmeneti vagy végleges élethelyzetüket, hogy kibéküljenek a sorsukkal, ne forduljanak önsajnálatba, önmarcangolásba.

Az attitűd megváltoztatása, az igény felkeltése és a bezártság oldásán túl az inaktívak számára biztosítani kell a kapcsolódási lehetőséget is, hiszen az anyagi helyzetük többnyire nem engedi meg, hogy saját gépet vásároljanak, illetve hogy saját maguk finanszírozzák az internet-előfizetés díját.

A fenti feladatok ellátására az internet önmagában kevés, emellett szükség van támogató, együttérző, együttműködő mikroklímára is, amelyet elsősorban a szűkebb család tud biztosítani, ennek hiányában azonban szükségesnek látszik egyéb segítők bevonása. Ilyen segítők lehet a könyvtár, illetve a könyvtáros, aki – miközben hozzásegít az információk megszerzéséhez, ezáltal a hátrányos helyzet csökkentéséhez – szociális funkciókat is ellát: mentális segítséget is nyújt az arra rászorulóknak.

Azt tapasztaljuk, hogy az ilyen irányú segítségnyújtásra a könyvtárosok zöme indíttatást érez, tehát nem idegen tőlük ez a fajta tevékenység, más kérdés, hogy rendelkeznek-e mindehhez megfelelő képességekkel és szakmai felkészültséggel. Ugyancsak kérdés, hogy az önmagában is hátrányos helyzetű könyvtár, illetve könyvtáros mennyit vállalhat fel mások hátrányos helyzetének kompenzálásából, akkor, amikor olykor maga is segítségre szorul.

Sulinet Expressz gépeket kaptak az erdélyi iskolák. A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke azt nyilatkozta az MTI-nek, hogy tizenkét újabb erdélyi magyar közoktatási intézmény kapcsolódott be a Sulinet Expressz programba. Ezzel a programban részt vevő magyar tannyelvű erdélyi iskolák száma elérte a harmincat. Az érintett iskolák

2003 novemberében és októberében vehették át a támogatást. A magyar oktatási tárca programja keretében 27 millió forint értékben kapott a 12 magyar tannyelvű iskola mindegyike 10 gépből álló számítógép-hálózatot és perifériákat. A magyar oktatási minisztérium ezen kívül 7 millió forint értékben internetbérleti díjat folyósított a program keretében 23 oktatási erdélyi iskola számára.

(KIT hírlevél, 2004. 1. sz.)

A Budapesti Művelődési Központ ingyenes rendezvényt tartott 2003 szeptemberében FolytassaNagyi” címmel az internet iránt érdeklődő nagyszülői korosztály és a tanfolyamokat szervező intézmények részére. A rendezvényen bemutatkoztak az ország különböző településein működő Nagyinet” programok, valamint megtekinthető volt az idősök portálja, a www.ezustkor.hu. *(A Neumann-ház híradása, Katalist, 2003. szeptemember 22.)*